

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія

ПРАВО

Випуск 62

2020

Журнал включено до категорії “Б” щодо видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (Наказ МОН України від 26.11.2020 № 1471 “Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства від 26 листопада 2020 року а внесення змін до наказів Міністерства освіти і науки України від 2 липня 2020 року № 886, від 24 вересня 2020 року № 1188).

***Науковий вісник включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)***

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:	Бисага Ю.М. – д.ю.н., професор
Заст. гол. редактора:	Бєлов Д.М. – д.ю.н., професор
	Заборовський В.В. - д.ю.н., професор
Члени редколегії:	Булеца С.Б. – д.ю.н., доцент
	Громовчук М.В. – к.ю.н., доцент
	Дешко Л.М. – д.ю.н., професор
	Лазур Я.В. – д.ю.н., професор
	Менджул М.В. – к.ю.н., доцент
	Ондрова Юлія – к.ю.н. (Словацька Республіка)

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет», протокол № 9 від 22.12.2020 року.**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21500-11300Р,
видане Державною реєстраційною службою України 24.11.2014 р.

Офіційний сайт видання: **www. visnyk-juris-uzhnu-uz.com**

Равлюк А.Г. МІЖНАРОДНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО РЕФЕРЕНДУМУ	116
Світлик О.М. ДІЯЛЬНІСТЬ КСУ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ОРГАНУ В СИСТЕМІ СУДОВО-КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (КОНТРОЛЮ) КОНСТИТУЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	122
Синьобок М.С. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА НАРОДУ НА ФОРМУВАННЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ.....	126
Туряниця О.О. ПРАВА ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТСМЕНА В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ	130
Фрідманська В.І. ЗАРОБІТНА ПЛАТА В АСПЕКТІ ПОНЯТТЯ «МАЙНО» В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	135
Хила І.Ю. ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД, ЩО ТРАНСЛЮЮТЬ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД.....	142
РОЗДІЛ 3	
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО	
Іванок Д.В., Кочина О.С. ВИЗНАННЯ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ НЕДІЙСНИМ НА ПІДСТАВІ СТАТТІ 225 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	147
Менджул М. В. СІМЕЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ОХОРОНИ ПРАВОМІРНИХ ОЧІКУВАНЬ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї.....	152
Сікора В.Є. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ КОРПОРАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС.....	157
Сліпенчук Н.А. ПІДСТАВИ ТА УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ВИМОГИ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ (МАЙНОВОЇ ШКОДИ).....	162
Спасибо-Фатсева І. В., Марценюк В. В. ПОЛІТИКИ У ПЕРЕДВИБОРЧИЙ ПЕРІОД ТА СПРАВИ ПРО ДИФАМАЦІЮ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	166
Чванкін С.А. ВЕБ-СТОРИНКА ЯК ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКАЗ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	172
Чернега В. М. СВОЄРІДНІСТЬ НОРМ СІМЕЙНОГО ПРАВА – НОРМАТИВНОГО ФУНДАМЕНТУ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН	178
Яковлєва Л.В. ПРАВОВИЙ СТАТУС УПРАВИТЕЛЯ ЗА ДОГОВОРОМ УПРАВЛІННЯ БАГАТОКВАРТИРНИМ БУДИНКОМ	183
РОЗДІЛ 4	
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО	
Гусь А.В. ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА» ТА СУМІЖНИХ КАТЕГОРІЙ.....	189
Лучковська С.І., Присяжнюк М.П. ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ: ГОСПОДАРСЬКО-ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ.....	194

ЗАРОБІТНА ПЛАТА В АСПЕКТІ ПОНЯТТЯ «МАЙНО» В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

SALARY IN THE CONCEPT OF «POSSESSIONS» IN THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Фрідманська В.І.,

*ст. викладач кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»*

Анотація: В статті досліджується конституційне право на заробітну платню. Аналізуються основні способи захисту такого права. Робиться акцент на такому міжнародно-правовому захисті як звернення до Європейського суду з прав людини. Через призму практики Європейського суду з прав людини заробітній платі надаються риси поняття «майно» у розумінні ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Досліджено, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не гарантує соціально-економічні права, зокрема право на працю та право на отримання заробітної плати у певному розмірі. На основі практики Європейського суду з прав людини було визначено, що в тому разі, якщо заробітна плата та інші, передбачені національним трудовим законодавством і пов'язані з нею платежі вже зароблені особою і підлягають виплаті, такі права підлягають захисту як власність особи. Розглядаються випадки «законного» обмеження права особи на раз обітну плату, такі як суспільний інтерес та умови, передбачені національним законодавством. Робиться висновок про те, що особа, вступаючи у трудові відносини повинна бути впевнена, що її право на отримання винагороди за її трудову діяльність не буде порушено, і буде впевненість у своєму фінансовому становищі на випадок неможливості здійснювати право самостійно заробляти собі на життя. Вхідження України до європейського правового простору зумовлює приведення законодавства та вітчизняної судової практики, що стосуються основних прав людини у відповідності до проголошених європейських стандартів та практики Європейського суду з прав людини. Звідси важливо не тільки конституційно закріпити ці права, а й наповнити їх конкретним змістом, встановити гарантії їх неухильного дотримання. Найважливішою гарантією за таких обставин виступає система захисту трудових прав громадян, передбачена Конституцією України та дотримання оптимального балансу між інтересами працівників та роботодавців.

Ключові слова: заробітна плата; право на заробітну плату; право на винагороду; майно; власність; захист трудових прав.

Annotation: The article examines the constitutional right to a salary. The main ways to protect this right are analyzed. Emphasis is placed on such international legal protection as recourse to the European Court of Human Rights. Through the prism of the case law of the European Court of Human Rights, wages are given the features of the concept of “property” within the meaning of Art. 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights. It is examined that the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms does not guarantee socio-economic rights, including the right to work and the right to a certain wage. Based on the case law of the European Court of Human Rights, it has been determined that if wages and other payments provided for by national labor law and related payments have already been earned by a person and are payable, such rights are subject to protection as personal property. Cases of “legal” restriction of a person’s right to a one-time payment, such as the public interest and the conditions provided by national law, are considered. It is concluded that a person entering into an employment relationship must be sure that his right to remuneration for his work will not be violated, and there will be confidence in his financial situation in case of inability to exercise the right to earn a living. Ukraine’s accession to the European legal space presupposes the harmonization of legislation and domestic case law on fundamental human rights in accordance with the proclaimed European standards and the case law of the

European Court of Human Rights. Hence, it is important not only to constitutionally enshrine these rights, but also to fill them with concrete content, to establish guarantees of their strict observance. The most important guarantee in such circumstances is the system of protection of labor rights of citizens, provided by the Constitution of Ukraine and compliance with the optimal balance between the interests of employees and employers.

Key words: salary; the right to a salary; the right to remuneration; possessions; property; protection of labor rights.

Постановка проблеми. Конституція України [1] головним своїм завданням проголосила утвердження України як, демократичної, соціальної, правової держави. Тим самим держава прийняла на себе зобов'язання забезпечити гармонійне поєднання принципів свободи і соціальної справедливості як найвищих конституційних цінностей. При цьому, держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, а також право на належні умови праці, своєчасне отримання винагороди [2]. Така винагорода за виконану працівником роботу є джерелом його існування та має забезпечувати для нього достатній, гідний життєвий рівень. Це визначає обов'язок держави створювати належні умови для реалізації громадянами права на працю, оптимізації балансу інтересів сторін трудових відносин, зокрема, шляхом державного регулювання оплати праці [3].

Метою даної роботи є дослідження конституційного права на винагороду за свою працю в практиці Європейського суду з прав людини. Аналізується право на заробітну плату в аспекті поняття на мирне володіння своїм майном та неможливості протиправного позбавлення такого права.

Виклад основного матеріалу. Проблема захисту трудових прав працівників відноситься до числа тих наукових проблем, які ніколи не перестануть привертати увагу дослідників. До тих пір, поки роботодавець і працівник вступають у трудові відносини, в яких присутня статусна «перевага» на стороні роботодавця, буде існувати небезпека використання цієї нерівності на шкоду правам працівника [4, с. 3]. Таким чином, захист трудових прав працівників – це діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на забезпечення безперешкодної реалізації трудових прав працівників у разі їх порушення чи загрози порушення.

Однією з найважливіших гарантій трудових прав є удосконалений механізм їх захисту. Як відмічає, І. Береснева, механізм захисту прав, в тому числі трудових, являє собою вибудовану систему правових умов і засобів, які безпосередньо спрямовані на досягнення кінцевої мети – фактичного і юридичного відновлення порушених прав та/або припинення таких порушень [5, с. 41-42].

В сучасних умовах держава в особі законодавчої влади з одного боку і громадянського суспільства, – з іншого, знаходяться перед необхідністю офіційного закріплення певних механізмів захисту, зокрема, захисту трудових прав громадян. Останні ж можна класифікувати за певними групами:

- 1) найбільш часто використовувані (загальноприйняті) механізми захисту трудових прав: комісії по трудових спорах, державні інспекції праці, суди тощо;
- 2) механізми захисту трудових прав, які спрямовані, головним чином, на уніфікацію правозастосовчої і правотворчої практики як всередині певної держави, так і в рамках взаємодії між окремими державами. Другу групу можна розділити на дві підгрупи: конституційно-правовий механізм захисту трудових прав громадян і міжнародні механізми захисту трудових прав громадян [5, с. 42].

В рамках нашого дослідження, вважаємо за необхідне звернути увагу на такий міжнародно-правовий механізм захисту трудових прав громадян як захист Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), оскільки, саме його рішення, на думку деяких науковців, є особливою формою прецедента, що створюється наднаціональним органом і є обов'язковим для держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6, с. 29], в тому числі й тих, в яких прецедент не є джерелом права.

З початком судової реформи та реформи основних правових інститутів, вітчизняний законодавець зробив позитивний внесок до процесуального законодавства, зобов'язавши суди застосовувати при розгляді справ практику ЄСПЛ як джерело права [7], чим усунув конфлікт, який існував через дискусію у застосуванні ст. 1 та ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [8], зокрема чи є джерелом права в Україні рішення ЄСПЛ, винесені останнім по справі, в якій Україна не була стороною.

Оперуємо думкою, що в умовах реформування основних правових інститутів орієнтиром завжди виступають права людини, для захисту яких великий внесок зробила Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція [9]), зобов'язавши держави, які до неї приєдналися гарантувати і поважати права, які в ній закріплені та похідні від неї. Однак, якщо такі права не закріплені в національному законодавстві, або закріплені, але при цьому не дотримуються, особа повинна мати право на ефективні механізми юридичного захисту та право на справедливий судовий розгляд, оскільки за їх відсутності можна звести нанівець всі інші права людини і поставити під сумнів подальший розвиток держави як правової.

Так, у випадку незаконної відмови роботодавця у виплаті заробітної плати, пенсії чи соціального забезпечення, заявники посилаються на норми ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [10], яка проголошує право на мирне володіння своїм майном та неможливість протиправного позбавлення права власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Перш за все, варто також відмітити, що повноваження ЄСПЛ щодо перевірки дотримання національного законодавства обмежені. Тлумачити застосування внутрішнього права повинні, в першу чергу, державні органи, зокрема, – суди, навіть якщо таке право дублює норми Конвенції. Якщо ж тлумачення є неправомірним або явно необґрунтованим, роль ЄСПЛ обмежується встановленням того, чи сумісні наслідки такого тлумачення з Конвенцією [11].

Відповідно до прецедентної практики заявник може заявити про порушення ст. 1 Протоколу 1 в тій мірі, в якій оскаржувані рішення відносяться до його «майно» за змістом цього положення. «Майно» може бути «існуючим майном» або активами, зокрема у відповідних чітко визначених ситуаціях. Для того щоб вимога могла вважатися «активом», які підпадають під дію ст. 1 Протоколу 1, заявник повинен довести, що він має достатню підставу в національному законодавстві [12], наприклад, коли така вимога підтверджена остаточним судовим рішенням [13].

І хоча Конвенція як така не гарантує соціально-економічні права, такі як право на працю [14], або право вимагати фінансової допомоги від держави для підтримки певного рівня життя [15], тим не менш, Суд у процесі розгляду справи може дати правову оцінку певним національним нормам. До прикладу, якщо у разі ліквідації державного органу, колишнім державним службовцям запропоновано нове працевлаштування зі значно меншою заробітною платою та відповідно зниження майбутньої пенсії, – таке законодавче положення не вважатиметься порушенням прав працівників на мирне володіння майном (активами), у тому разі, якщо працівники були повністю обізнані про юридичне значення нового трудового договору, який вони підписували, і, зокрема, про його наслідки для розміру їхніх пенсій («Торрі та інші проти Італії» [16]).

Конвенція також не гарантує особі права продовжувати отримувати заробітну плату в певній сумі. Так, у справі «Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії» [17], у зв'язку з реорганізацією округів державним службовцям була зменшена заробітна плата. У цій справі з імплементаційної інструкції виходить, що у заявників не було законних підстав очікувати на отримання індивідуальних надбавок до заробітної плати, оскільки внаслідок зміни місця служби на муніципалітет, право на надбавку до заробітної плати припинилося, і так само не було ніякого права на компенсацію транспортних витрат.

В межах нашого дослідження опрацюємо більш детально окремі категорії справ, розглянуті ЄСПЛ та правову позицію Суду щодо цих справ.

У справі «Михайленко та інші проти України» [18] держава визнала, що невиконання рішення національних судів про виплату заробітної плати заявникам може вважатися втручанням в право заявників на безперешкодне володіння своїм майном. Однак держава також стверджувала, що таке втручання було виправдане загальними інтересами суспільства, а саме необхідністю контролювати вивіз забруднених матеріалів з Чорнобильської зони. Велика кількість кредиторів ліквідованої компанії зажадали від ліквідаційної комісії і держави розробки комплексних заходів щодо задоволення всіх вимог. ЄСПЛ у цій справі вказав, що неможливість для заявників домогтися виконання судових рішень про виплату заборгованості по заробітній платі протягом значного періоду часу (3-7 років), являє собою втручання в їхнє право на мирне володіння своїм майном в значенні ст. 1 Протоколу 1 Конвенції. Частково втручання було виправдане заборонаю на вивезення забрудненого майна компанії-боржника з Чорнобильської зони примусової евакуації. Однак, на думку Суду, така заборона, безсумнівно пов'язана із законними суспільними інтересами, не забезпечила справедливого балансу між інтересами держави та основними правами заявників, на яких ліг весь фінансовий тягар.

ЄСПЛ у своїй практиці також вказує на те, що брак коштів у державного підприємства не може виправдати невиконання судового рішення про виплату заробітної плати (протягом більше 3-х років), що, крім іншого, стало підставою для відшкодування заявнику моральної шкоди у розмірі 1520 євро (справа «Дубенко проти України» [19]).

Не можна розглядати як «майно» майбутній дохід, якщо він ще не зароблений або не підлягає виплаті. Так у справі «Денісов проти України» [20]), звільнення заявника з посади голови суду позбавило його можливості отримувати вищу заробітну плату на цій посаді і право на подачу заяви на більш високі пенсійні виплати в майбутньому. Однак Суд вказав, що цей дохід заявника фактично не був ним отриманий і також не можна стверджувати, що він мав на нього право. За таких обставин подібна скарга є несумісною *ratione materiae* (з огляду на обставини, пов'язаних з предметом розгляду) до положень Конвенції та протоколів до неї і повинна бути відхилена.

Однак у справі «Ермені проти Угорщини» [21] ЄСПЛ, з огляду на обставини справи, зробив дещо інший висновок. Заявник скаржився на те, що він був звільнений з посади заступника голови суду за 3 роки і 10 місяців до встановленої законом дати закінчення терміну його повноважень за допомогою законодавчого заходу *ad hominem* (аргументу щодо самої особи, а не об'єктивного доводу). Заявник стверджував, що звільнення підірвало його кар'єру і репутацію, а також соціальні та професійні відносини та призвело до невинного позбавлення його можливості безперешкодно користуватися перевагами, які він міг би отримати протягом терміну його повноважень (посилаючись на ст. 8 Конвенції за захист права на приватне життя). Держава ж стверджувала, що позбавлення заявника статусу судді було направлено на усунення певних аномалій у пенсійній системі Угорщини, а саме – з метою захисту «економічного добробуту країни». Однак ЄСПЛ не прийняв такі доводи держави, оскільки передбачувані зміни в компетенції вищого судового органу в державі, як видно, не носили такого фундаментального характеру, щоб вони могли або повинні були привести до передчасного припинення повноважень віце-президента, а також те, що заявника було звільнено з посади, а не від обов'язків судді.

У вищезазначеній справі, ЄСПЛ дійшов до висновків, що не роздумуючи про точну суму заробітної плати та допомоги, які заявник отримав би, якби не відбулося порушення Конвенції і якби він міг залишатися на посаді заступника голови Верховного суду до закінчення терміну його повноважень, Суд зазначає, що заявник зазнав матеріальних збитків. Заявнику повинно бути компенсовано морально шкоду, для відшкодування якої одне визнання порушення Конвенції в даному рішенні не є достатнім. Тому Суд вирішив за доцільне присудити заявнику загальну суму в розмірі 20 000 євро за всі основні збитки разом узяті.

В тотожній справі «Бака проти Угорщини» [22], заявник стверджував, що в результаті передчасного припинення його повноважень як голови Верховного суду і вступу в силу ретроспективного законодавства (в Угорщині набрав чинності закон, який передбачав встановлення максимального віку перебування на посаді судді), він втратив свою заробітну плату в якості голови суду, інші пільги, пов'язані з цією посадою, а також інші виплати (вихідна допомога за шість місяців і довічна надбавка), на які він мав би право як колишній голова Верховного суду. Заявник також стверджував, що в результаті передчасного припинення його повноважень його професійна кар'єра і репутація були пошкоджені, і він зазнав значного розчарування. Суд присудив йому справедливую сатисфакцію у розмірі 70 000 євро, які він вимагав як матеріальні збитки у зв'язку зі звільненням його з посади.

Таким чином, ЄСПЛ не розглядає заробітну плату та інші, передбачені національним трудовим законодавством і пов'язані з нею платежі в аспекті поняття «майно», якщо така заробітна плата ще не зароблена особою і не підлягає виплаті. Однак, як бачимо у попередніх справах «Ермені проти Угорщини» та «Бака проти Угорщини», особа все ж може розраховувати на компенсацію її майбутнього доходу в разі обрання правильного способу захисту. А саме, посилаючись не тільки на ст. 1 Протоколу 1 Конвенції, а оперуючись нею у світлі зв'язку з такими статтями як порушення права на повагу приватного життя (ст. 8) та права на справедливий судовий розгляд (ст. 6) тощо.

Ст. 1 Протоколу 1 Конвенції також не гарантує як таке право на пенсію в певній сумі. Однак всі принципи, які зазвичай застосовуються в справах, що стосуються порушення ст. 1 Протоколу 1 Конвенції, в рівній мірі застосовні і щодо пенсій. Дана норма не накладає ніяких обмежень на свободу держав-учасниць вирішувати, чи слід мати яку-небудь схему соціального забезпечення або обирати тип чи розмір допомоги, яка надається за такою схемою. Однак, якщо в країні діє законодавство, яке передбачає право на виплату пенсії (незалежно від того, чи залежить вона від попередньої сплати внесків чи ні), таке положення закону варто розглядати як генеруюче майновий інтерес, який підпадає під дію права на мирне володіння своїм майном [23]. В таких спорах Суд оцінює пропорційність заходів, що вживаються державою стосовно пенсійних прав. Оцінка буде варіюватися в залежності від конкретних обставин справи і ситуації конкретного заявника. Якщо повне позбавлення права на пенсію призводить до втрати коштів для існування, це вважається рівносильно порушенню права власності.

До прикладу, ЄСПЛ може бути визнано, що внесення внесків до пенсійного фонду може за певних обставин створювати у особи право власності, і таке право може бути порушено способом розподілу фонду в державі [16]. Так, у справі «Стефанетті та інші проти Італії» в результаті зміни законодавства заявники втратили 67% своєї пенсії, заснованої на сплачених ними внесках до пенсійного фонду протягом їх працездатного періоду життя. Суд у цій справі зазначив, що внаслідок таких змін заявники виявилися в більш складному фінансовому становищі, так як були позбавлені належних їм сум, на які справедливо могли розраховувати. І хоча заявники не зазнали відповідних скорочень, але фактично були змушені нести надмірний тягар. Таким чином, незважаючи на причини, що стоять за оскаржуваними заходами (а саме, зміни у національному законодавстві), у таких справах Суд не може встановити, що було досягнуто справедливого балансу між правами заявників на мирне володіння своїм майном та суспільними інтересами [12].

Звернемо більш детально увагу на норму щодо неможливості позбавлення своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Суд, аналізуючи власну прецедентну практику вказав, що такими «суспільними інтересами» можуть виступати: усунення соціальної несправедливості в житловому секторі; націоналізація певних галузей; прийняття планів земельного та міського розвитку; забезпечення ринку землі у зв'язку з реалізацією місцевого плану розвитку земель; запобігання ухиленню від сплати податків; заходи по боротьбі з незаконним обігом і контрабандою наркотиків; захист інтересів жертв злочинів; заходи щодо обмеження вживання алкоголю; захист моральності; контроль законного походження автомобілів, введених в обіг; конфіскація грошових коштів, отриманих незаконним шляхом; перехід від соціалістичної до ринкової економіки; безперервне функціонування системи правосуддя, з подальшими посиленнями на важливість здійснення правосуддя без затримок, які можуть поставити під загрозу її ефективність і надійність; захист навколишнього середовища (який в сучасному суспільстві має більшу вагу, ніж економічні міркування) [24].

Під поняття позбавлення права власності, в тому числі, – права на пенсію, потрапляє виправлення помилок, допущених державою, зокрема ситуації, коли надання пенсійних пільг на основі індивідуальних рішень згодом виявилися скасовані або були надані несправедливо. У справі («Чіхопек проти Польщі» 25]) для Суду «несправедливо» були надані пенсійні пільги для колишніх службовців Комітету державної безпеки, які користувалися не тільки спеціальною пенсійною схемою, яка була вигідніша, ніж загальна, а й значно вищою для громадян, які не брали участі в роботі органу. «Факт служби в вищезгаданому органі, створеному для порушення прав людини, що захищаються Конвенцією, слід розглядати як відповідну обставину для визначення і обґрунтування категорії осіб, на яких може вплинути оспорюване скорочення пенсійних пільг. Суд задоволений тим, що польська влада не розширила особистий обсяг цих заходів понад те, що було необхідно для досягнення переслідуваної законної мети».

Дана справа привертає увагу тим, що хоча Польща справедливо могла вносити зміни до власної пенсійної системи стосовно пенсій для окремої категорії громадян, однак тут ЄСПЛ своє рішення більше мотивував саме засудженням комуністичного режиму та колишніх службовців його органу – заявників, аніж пошуком справедливого балансу між основними правами заявників та інтересами суспільства.

Тим не менш, ЄСПЛ неодноразово визнавав право окремих категорій громадян, які працювали в державних секторах на отримання більших пенсійних пільг [26; 27], а також виправдовував різницю у сумі за отримання пенсії за віком та пенсії за вислугу років [28].

«Суспільним інтересам» може також відповідати економічний стан країни, зокрема, коли для скорочення дефіциту бюджету з боку витрат за рахунок скорочення заробітної плати і пенсій, працівникам державних органів не нараховується 13-та зарплата та святкова премія (справа «Да Консейсао Матеус і Сантос Жануаріо проти Португалії» [23]). Однак виправданням для таких заходів є наявність екстремальної економічної ситуації, тимчасовість таких заходів (авт. – 3 роки) та їх законодавче врегулювання.

У справі «Коуфакі та Адеді проти Греції» [29] були подібні обставини справи – у зв'язку з економічною кризою заявників було позбавлено 13-ї зарплати та святкових премій, однак також було скорочення основної заробітної плати на постійній основі (до 20%) для консолідації державного бюджету на постійній основі. Суд, вказавши на те, що держави-учасниці Конвенції користуються досить широкою свободою розсуду при регулюванні своєї соціальної політики (у зв'язку з тим, що такі рішення про прийняття законів, що забезпечують баланс державних витрат і доходів, зазвичай включатиме розгляд політичних, економічних і соціальних питань), зазначив, що національні органи влади в принципі мають більше можливостей, ніж міжнародний суд, для вибору найбільш підходящих засобів досягнення цього і буде поважати їх рішення, крім випадків, коли воно явно не має розумних підстав. Суд вважає, що обмеження, введені оспорюваним законодавством, не повинні розглядатися як «позбавлення майна», як стверджували заявники, а скоріше як втручання в право на безперешкодне володіння майном. І так як заявники в результаті таких фінансових скорочень отримували гарантовану державою мінімальну заробітну плату, а для осіб, які отримували доходи менше 3000 євро були передбачені річні фіксовані премії, ЄСПЛ зазначив що такими державними заходами все ж був дотриманий необхідний баланс між основними правами осіб та інтересами суспільства.

Навіть незважаючи на принцип незалежності суддів, було б несправедливо, якби їхня заробітна плата розглядалась як виняток і вони звільнялися від заходів жорсткої економії щодо її зниження. Тим паче, якщо зниження заробітної плати суддів стосувалося її збільшення, призначеного двома роками раніше («Савіцкас та інші проти Литви» [30]).

Висновки. Підводячи підсумки зазначимо, що входження України в міжнародний європейський правовий простір зумовило потребу приведення вітчизняної законодавчої бази про права людини у відповідність з

міжнародними правовими документами. Звідси важливо не тільки конституційно закріпити ці права, а й наповнити їх конкретним змістом, встановити гарантії їх неухильного дотримання. Найважливішою гарантією за таких обставин виступає система захисту трудових прав громадян, передбачена Конституцією України та дотримання оптимального балансу між інтересами працівників та роботодавців.

Базовим трудовим правом особи є право на оплату праці, яке визначає сутність усіх трудових правовідносин у країні. Особа, здійснюючи трудову діяльність та вступаючи у трудові відносини повинна бути впевнена, що її право на отримання винагороди за свою трудову діяльність не буде порушено роботодавцем, і буде впевненість у своєму фінансовому становищі на випадок неможливості здійснювати право самостійно заробляти собі на життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Голос України*. 1996. № 128.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Стріхаря Володимира Васильовича щодо офіційного тлумачення положень статті 233 Кодексу законів про працю України у взаємозв'язку з положеннями статей 117, 237-1 цього кодексу від 22 лютого 2012 р. № 4-рп/2012. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 2. С. 64.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Дзьоби Юрія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 233 Кодексу законів про працю України від 15 жовтня 2013 р. № 9-рп/2013. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 6. С. 12.
4. Яковлева А.В. Способы защиты трудовых прав работников (концептуальный аспект) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Москва, 2007. 34 с.
5. Береснева И. Международные механизмы защиты прав физических и юридических лиц в сфере трудовых отношений. *Актуальные проблемы конституционного и международного права* : матер. IV ежегодной конф. (г. Ставрополь, 9-13 декабря 2019 г.). Ч. 1. Ставрополь : Полиграф, 2020. С. 41-45.
6. Новіков Д.В. Захист права власності Європейським судом з прав людини: досвід для правової системи та судової практики України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Київ, 2018. 211 с.
7. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
8. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Офіційний вісник України*. 2006. № 12. Ст. 16.
9. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 270.
10. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. Ст. 2372.
11. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Svit Rozvag, TOV and Others v. Ukraine» on June 27, 2019 (Application № 13290/11). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-193994>
12. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Stefanetti and Others v. Italy» on April 15, 2014 (Applications nos. 21838/10, 21849/10, 21852/10, 21855/10, 21860/10, 21863/10, 21869/10 and 21870/10). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142400>
13. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Pravednaya v. Russia» on November 18, 2004 (Application № 69529/01). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67506>
14. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «A.H. and J.K. v. Cyprus» on July 21, 2015 (Applications nos. 41903/10 and 41911/10). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156264>
15. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Pančenko v. Latvia» on October 10, 1999 (Application № 40772/98). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-4912>
16. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Torri and Others v. Italy» on January 24, 2012 (Applications nos. 11838/07 and 12302/07). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109028>
17. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Vilho Eskelinen and Others v. Finland» on April 19, 2007 (Application № 63235/00). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80249>
18. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Mykhaylenky and Others v. Ukraine» on November 30, 2004 (Applications nos. 35091/02, 35196/02, 35201/02, 35204/02, 35945/02, 35949/02, 35953/02, 36800/02, 38296/02, and 42814/02). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67580>

19. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Dubenko v. Ukraine» on January 11, 2005 (Application № 74221/01). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67915>
20. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Denisov v. Ukraine» on September 25, 2018 (Application № 76639/11). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-186216>
21. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Erményi v. Hungary» on November 22, 2016 (Application № 22254/14). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168782>
22. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Baka v. Hungary» on June 23, 2016 (Application № 20261/12). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163113>
23. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal» on October 8, 2013 (Applications nos. 62235/12 and 57725/12). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128106>
24. Guide on Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights. Protection of property. Updated on 31 August 2020. Strasbourg : European Court of Human Rights, 2020. 89 p. pp. 27.
25. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Cichopek and Others v. Poland» on May 14, 2013 (Application № 15189/10). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121267>
26. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Gellértheygi and Others v. Hungary» on March 6, 2018 (Applications nos. 78135/13 and 429/14). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182036>
27. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Fábián v. Hungary» on September 5, 2017 (Application № 78117/13). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176769>
28. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Mockienė v. Lithuania» on July 7, 2017 (Application № 75916/13). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176031>
29. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Koufaki and Adedy v. Greece» on May 7, 2013 (Applications nos. 57665/12 and 57657/12). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-140594>
30. Judgment of the European Court of Human Rights in the case «Savickas and Others v. Lithuania» on October 15, 2013 (Application № 66365/09). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128229>